

ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDA BİR ZENGİNLİK ALAMETİ:
LAPİS LAZULİ TAŞINDAN MÜHÜR
A SIGN OF WEALTH IN THE AGE OF ASSYRIAN TRADE COLONIES:
SEAL OF LAPIS LAZULI STONE

SALİH ÇEÇEN

Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Sumeroloji Ana Bilim Dalı
Prof. Ankara University, Department of Ancient Languages and Cultures Sumerology
cecen@ankara.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-2291-6426>

L. GÜRKAN GÖKÇEK

Prof. Dr. Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü
Prof. Hacı Bektaş Veli University Faculty of Science and Letters Department of Archaeology
gurkangokcek@nevsehir.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-1974-7476>

Atıf / Citation

Çeçen, S- Gökçek, L.G. 2021. "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Bir Zenginlik Alameti: Lapis Lazuli Taşından Mühür". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute*. 72, (Eylül-September 2021). 83-90

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 09.02.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 05.08.2021
Yayın Tarihi- *Date Published* : 05.09.2021
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4551>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by *iThenticate* programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- *Journal of Turkish Researches Institute*
TAED-72, Eylül-September 2021 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851
www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDA BİR ZENGİNLİK ALAMETİ:
LAPİS LAZULİ TAŞINDAN MÜHÜR
A SIGN OF WEALTH IN THE AGE OF ASSYRIAN TRADE COLONIES:
SEAL OF LAPIS LAZULI STONE

SALİH ÇEÇEN- L. GÜRKAN GÖKÇEK

Öz

Uşur-şa-İştâr, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Anadolu'da faaliyet gösteren hatırı sayılı tüccarlardan biridir. Bu çalışmada kendisinin kardeşi Hunia'ya Zalpa şehrinden göndermiş olduğu mektup ele alınmaktadır. Mektupta Uşur-şa-İştâr, kardeşinden lapis lazuliden bir mühür satın alarak göndermesini ve bu mühürün bir itibar göstergesi olduğunu belirtmektedir.

Anahtar Kelimeler: Asur Ticaret Kolonileri, Mühür, Lapis Lazuli.

Abstract

Uşur-şa-İştâr, is one of the notable merchants operated in Anatolia during the age of Assyrian Trade Colonies. In this study, the letter he sent to his brother Hunia from the city of Zalpa is discussed. In the letter, Uşur-şa-İştâr states that his brother should bought and sent a seal made from lapis lazuli because this seal was a reputation indicator.

Key Words: Assyrian Trade Colonies, Seal, Lapis Lazuli.

Structured Abstract

Found in 1962 season of excavation, the archive consisting of more than two thousand tablets belongs to Uşur-ša-İstar and his family. It is understood that this family held trading activities in Anatolia during the reigns of Sargon and Naram-sin. Especially the Turkish scholars studied on these tablets and the studies still go on. The merchant mentioned was in a much strong position as to exchange correspondence directly with the Assyrian king. As a mark of his position, in the text we discuss here in our article, he asks his brother Hunia for a cylinder seal made of a precious stone in his own name that proves his power. Hunia is the youngest member of the family conducting the money transfer between Asur and Kaniš. Zalpa, entreated in the text is believed to be the city between Asur and Kaniš, and localised with Gaziantep area. It is understood that this city had a strategic importance for the Assyrians. Hence, the Assyrians supported Zalpa in the war between Harsamma city state of the Šamši-Adad I period and Zalpa.

MÖ II. binyılın başları Mezopotamya ile Anadolu arasında yoğun ticari ilişkilerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Yaklaşık 250 yıl yaşanan bu süreç “Anadolu’da Asur Ticaret Kolonileri Çağı” şeklinde adlandırılmaktadır.¹ Dönemi aydınlatan belgelerin büyük çoğunluğu Kayseri-Kültepe’den ele geçmiştir. Aynı zamanda Anadolu tarihinin en erken yazılı kaynakları olan bu tabletlerin sayısı şimdilik 23.500 civarındadır. Eski Asur lehçesinde yazılan tabletler, Anadolu’ya ticari amaçla gelen ve onların ticari faaliyetlerini konu alan Asurlu tüccarlara aittir. Bunun yanında kısmen Anadolu’nun yerli tüccarlarına ait olanlar da vardır ama bunların sayısı sınırlıdır. Tabletler genellikle çeşitli borç, faiz, mahkeme zabıtları, eşya listeleri şeklindedir ve daha ziyade alım-satımı konu almaktadır. Bunların dışında aile içi mektuplar, evlat edinme, veraset, köle alım-satımı, evlenme-boşanma gibi konulara değinen ve bu yönüyle de kısmen sosyal hayata ışık tutan tabletler bulunmaktadır. Doğrudan siyasi temalı tabletler ise son derece azdır.²

Bu çalışmada ele alacağımız belge ise, söz konusu dönemde hatırı sayılır bir tüccar olan Uşur-ša-İstar’a aittir. Uşur-ša-İstar arşivi, ağırlıklı olarak Türk bilim insanları tarafından ele alınan iki binden fazla tableten oluşmaktadır.³ Kendisi Anadolu’nun pek çok ticaret merkezinde faaliyet gösteren bir aile firması patronudur. Esas ikametgâhu Kaniš olan tüccarın, MÖ 1895-1859 yılları arasında Anadolu’da kaldığı anlaşılmaktadır.⁴ Kardeşi Hunia’ya yazdığı Kt n/k 670 ve bu çalışmada ele alacağımız Kt n/k 1316 no’lu mektuplar, kendisinin bir ara Zalpa şehrinde⁵ kaldığı ve orada bir takım ticari aktivitelerde bulunduğunu göstermektedir.

¹ C. Günbattı ve K. R. Veenhof tarafından yayımlanan limmum listeleri doğrultusunda Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nın en erken MÖ 1974’de başladığı ve en geç MÖ 1720’ye kadar devam ettiği anlaşılmaktadır (*Bak.* Günbattı 2008: 103-132; Veenhof 2003: 6 vd.).

² (*Bak.* Bilgiç 1947: 589; Veenhof 2010: 56.).

³ Kt n/k arşivi ve Uşur-ša-İstar hakkında yapılan çalışmalar ile ilgili *Bak.* Çeçen 1990; 1999: 69-64; Bilgiç.-Bayram 1995; Gökçek 2002; Erol 2008: 273-284; Çeçen.-Gökçek 2015: 189-201; 2016: 247-264; 2017: 463-482; Albayrak 2016: 25-33. C. Günbattı, S. Çeçen, L. G. Gökçek, K. Toptaş ve F. Akyüz oluşan bir heyet ile arşiv üzerindeki çalışmalar halen devam etmektedir.

⁴ Kendisine ait arşivdeki limmum isimlerine bakıldığında Uşur-ša-İstar’ın en erken Eski Asur krallarından Sargon’un 26. saltanat yılından Naram-Sü’en’in 13. saltanat yılına kadar toplamda 36 yıl Anadolu’da ticari faaliyetlerde bulunduğu anlaşılmaktadır (*Bak.* Gökçek 2002: 59 vd.).

⁵ Kültepe tabletlerinde hem *kārum*, hem de *wabartum* ile birlikte geçen bu yerleşmenin tam olarak neresi olduğu hususunda kesin bir değerlendirme yapılamadığı gibi kaynaklarda benzer adlara sahip birkaç yerin geçtiğini

Kt n/k 1316, tüccarımızın ticari kariyerini ispatlama gayretini göstermesi açısından ilginçtir. Bu mektupta, Uşur-ša-İstar kardeşinden lapis lazuliden bir mühür almasını istemekte ve bu mühürün gücün -itibarın- göstergesi olduğunu vurgulamaktadır. Bunun yanında birinci kalite yağ satın alınması da konu edilmektedir.

Bilindiği üzere mühürler ticari ve hukuki işlemlerde belgelerin imzalanmasında kullanılmakta; bu vesileyle mal ve mülklerin dokunulmazlığı sağlanmaktadır. Koloni Çağı'nda Asurlu tüccarlar silindir mühürler kullanmışlardır. Kültepe'de bulunan silindir mühürler, kil, hematit, serpantin, steatit ve bu çalışmamızda görüleceği üzere lapis lazuli gibi taşlardan yapılmıştır.⁶ Kültepe tabletlerinde ideodramı NA₄.ZA.GİN olan lapis lazuli/lacivert taşı, Asurlu tüccarların ticaretini yaptığı kıymetli taşlardan biridir. Metinlerimizde *husārum* olarak da kayda geçen bu taşın hematit olabileceği hususunda görüşler ileri sürülmüşse de⁷, fiyatının yüksek olmasından ötürü adı geçen taşın lapis lazuli olabileceği kabul edilmektedir. Zira hammaddesi demir-oksit olan hematit taşının ticari değerinin düşük olması, *husārum*'un hematitten ziyade lapis lazuli taşı olabileceği görüşünü desteklemektedir.⁸ Kültepe tabletlerinden bu taş ile ilgili olarak önemli ölçüde bilgiler edinebilmekteyiz. Asur şehrinden temin edilen *husārum* taşının işlendikten sonra hafiflediği ve Asur'daki bedelinin gümüş oranla yarı değerinde olduğu, Anadolu'ya geldikten sonra da satış bedelinin iki katına çıktığı, yani gümüş ile aynı nispette değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Ancak mühür haricinde gerdanlık başı ve kadeh gibi süs eşyalarında da kullanılan *husārum*'un, yapılan işçilikten dolayı bedellerinin çok daha arttığı yine belgelerle sabittir.⁹ Bunun yanında farklı kalitede *husārum* taşlarının olduğu yine belgelerimizde zikredilmektedir.¹⁰

görüyoruz. Örneğin *Zalpa* olarak kaydedilen yer, Suriye'de Balık nehri üzerinde Tuttul (Tell Bi'a) ile lokalize edilirken daha geniş bir yerleşme olan Zalwar, Gaziantep-İslahiye'deki Tilmen höyük ile bir tutulmaktadır. Ayrıca Hitit metinlerinde geçen şehir veya krallık olduğu anlaşılan bir (*Zalpuwa*) *Zalpa* daha vardır ki burasının da Karadeniz bölgesinde olduğu tahmin edilmektedir (*Bak.* Barjamovic 2011: 107-108). Fakat söz konusu arşivde geçen *Zalpa* şehrinin Karadeniz bölgesinde aranan *Zalpa* olmadığı kuvvetli ihtimaldir. Bu konuda ailenin en küçük oğlu olan ve genellikle Asur ile Kaniş arasında para ve mal sevkiyatını yapan ve yukarıda ismi geçen Hunia yeterli bir kanıt sayılabilir (*Bak.* Gökçek 2002: 84-89.). Dolayısıyla tablette bahsi olunan kentin güneyde Fırat havzasındaki *Zalpa* şehirlerinden biri olmalıdır. Bu şehrin Asurlular tarafından stratejik bir önemi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim I. Şamşi-Adad dönemine denk gelen Harsamma şehir devleti ile *Zalpa* arasındaki savaşta Asurluların *Zalpa*'yı destekledikleri görülmektedir (*Bak.* Günbatı 2014).

⁶ Özkan 2010: 149.

⁷ Lewy, NA₄.ZA.GİN ideogramının Akadcasının *uqnû* olduğuna dikkat çekerek bunun hematit olabileceğini ifade etmiştir (*Bak.* Lewy 1955: 155). Fakat söz konusu kelimenin Eski Babil ve Orta Asur dönemi belgelerinde geçmesine rağmen Eski Asur tabletlerinde rastlanılmaması, araştırmacıları başka bir kelimeye, dolayısıyla daha farklı bir kıymetli taşla yönlendirmiştir. Nitekim bu dönemim metinlerinde *šatwānum* olarak geçen kelimenin hematitinin karşılığı olduğu kanıtlanmıştır (*Bak.* Günbatı 2012: 81-82.). K. Balkan ve B. Landsberger ise bu taşın lapis lazuli olduğunu iddia etmiş, (*Bak.* Balkan-Landsberger 1950: 185.) daha sonra V. Donbaz ve K. R. Veenhof, bu görüşü desteklemiştir (*Bak.* Donbaz-Veenhof 1985: 146 vd.).

⁸ Kıymetli taşlar ve madenler üzerine son zamanda yapılan çalışmalarda konuyla ilgili kapsamlı bilgiler verilmiştir (*Bak.* Sugiyama 1997: 52-62; Yıldırım 2014: 59-62.).

⁹ TC 2, 22 nolu metinde “ 2 ½ mana son derece iyi kalite *husārum* ve *husārum*'dan yapılmış kadehi, benim mühürüm altında Ameta size taşımaktadır. Eğer (fiyatı) 6 mana gümüş veya daha fazla ise, *husārum*'u satınız. Eğer (kadehin fiyatı) ½ mana *pašallum* cinsi altın veya üzerindeyse kadehi satınız.” ve Kt n/k 695'de “ 30 mana ağırlığında iyi kalitede bakır karşılığında, *husārum*'dan yapılmış 3 ¼ şeşel ağırlığında gerdanlık başı verilmiştir.” şeklindeki

Kültepe tabletleri içerisinde *husārum*'dan yapılmış mühür örneklerine bu metnimizden farklı olarak başka metinlerde de rastlamaktayız. Bunlardan BIN 4 160, 38'de *husārum*'dan yapılmış mühür için 4 mana bakır verildiği kaydedilmiştir. KT Hahn 11,10'da *husārum*'dan yapılmış bir mühürün nakli yapılan eşyalar arasında zikredilirken, KTS 33b'de yine *husārum*'dan yapılmış bir mühürden bahsedilmektedir.¹¹

Kt n/k 1316 nolu metnimizde ise, *husārum* taşından yapılmış bir mühürün itibar vesilesi olarak kullanıldığına şahit olmaktadır.

um-ma Ú-şú-ur-ša-Ístar-ma
a-na Hu-ni-a qí-bi-ma
i-na ^dUTU^ší ĩup-pí-i
ta-ša-me-ú a-şé-er
 5 *ša sú-ha-ru-kà ú-nu-ut-kà*
ú-ša-lu-hu-ni-ni
ù a-ta a-ma-kam
I ANŞE.TA ù 2 ANŞE.TA
a-na a-hi-e-im
 10 *ù eb-ri-e-im*
dì-in-ma / a-na
 k *Za-al-pá ú-nu-ut-kà*
lu!-ša-li-hu-nim
 A.y. *i-na ha-ra-nim*
 15 *ša-sé-er ù a-ta*
ra-ma-kà / za-ki-a-ma
té-eb-a-ma a-na
Za-al-pá a-tal-kam
ku-nu-ku ša hu-sà-ri-im
 20 *ša e-mu-qí-im*
ša 3 GÍN ù-lá 4 GÍN
KI.LÁ.BI ša-ma-am
 s.k *ù 4 SÍLA*
re-eš₁₇-tám
 25 *li-qé-a-[am]*

ifadelerden fiyatların içinde işçilik payı olduğu ve bedellerinin büyük oranda arttığı anlaşılmaktadır (Bak. Donbaz.-Veenhof 1982: 145-146; Sugiyama 1997: 54-58.).

¹⁰ KTS 1, 30'da *husārum damqum watrum* "çok kaliteli lapis lazuli" şeklinde geçmektedir (Bak. Yıldırım 2014: 62.). Kt 87/k 387,5' de ise, "*husārum*"u kontrol et, eğer temiz ise yani beyazlık ve renk bozukluğu yoksa fiyatını karşıla" ifadesi kayıtlıdır (Bak. Sugiyama 1997: 61.).

¹¹ (Bak. Sugiyama 1997: 61.).

1-2) Uşur-şa-İstar, Hunia'ya şöyle diyor:

3-13) Mektubumu duyduğün günde ve uşaklarına eşyanı çıkardığın zaman, kardeşlik ve arkadaşlık adına birer veya ikişer eşeği de bana ver¹ Onlar, Zalpa'ya senin eşyalarını bana çıkarırlar!

14-18) Yolda muhafaza ettir ve işlerini bitirip, kalk ve Zalpa'ya gel¹ 3 veya 4 şeşel ağırlığındaki gücün göstergesi/ yüz akı olan lapis lazuliden mühürü benim için satın al! Ayrıca, 4 qa birinci kalite yağı benim için al!

Neticede Kültepe tabletlerinden, farklı kalitede olan *husārum*'un fiyatı konusunda kesin bir bilgi edinememize rağmen en azından Anadolu'da ham haliyle gümüşe nispetle aynı oranda olduğunu ve işlendikten sonra çok daha yüksek bedellere ulaştığını öğrenmekteyiz. Uşur-şa-İstar'ın kardeşi Hunia'dan talep ettiği *husārum* taşından yapılmış mührün de şüphesiz nadide bir mühür olduğu aşikârdır. Belgede mührün bir itibar vesilesi olarak vurgulanması bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bunun haricinde tabletin yazıldığı yıllarda tüccarımızın Zalpa kentinde yabancı kaldığı veya en azından henüz yeteri kadar tanınmadığı anlaşılabilir. Fakat kıymetli bir mührü sahip olan bir tüccarın aynı zamanda bir güç ve güven duygusu yansıttığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Kaynaklar

- Albayrak İ. 2016: “Uşur-şa-İstar Arşivinden Bakır Ticareti İle İlgili Bir Mektup”, *Ahmet Ünal Armağan Kitabı*, İstanbul, 25-33.
- Balkan K.-Landsberger B. 1950: “Asur Kralı İrişum'un Kültepe'de 1948'de Bulunan Kitabesi”, *Belleten 14/54*, Ankara, 171.218.
- Barjamovic G. 2011: *A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*, Copenhagen.
- Bilgiç E. 1947: “Çivi yazılı Hukuki-İktisadi Kaynaklar, Mahiyet ve Muhtevaları”, *Belleten 11/44*, Ankara, 571-602.
- Çeçen S. 1990: *Ankara Müzesi'ndeki Yeni Kültepe Metinlerinden Elde Edilen Neticeler*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Çeçen S. 1999: “Uşur-şa-İstar, Eski Asur Kralı Sargon'un Oğlu mu?”, *XII. Türk Tarih Kongresi* (Ankara: 12-16 Eylül 1994), 59-64.
- Çeçen S.-Gökçek L. G. 2015: “Asur Ticaret Kolonileri Dönemi Tüccarlarından Uşur-şa-İstar'ın Saray ve Kurumlar ile Yazışmalarından Bazı Örnekler”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Volume 9, 463-482.
- Çeçen S.-Gökçek L. G. 2016: “Asurlu Bayan Akadia'nın Ağabeyi Uşur-şa-İstar'a Göndermiş Olduğu Üç Mektup”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Volume 7, 247-264.
- Çeçen S.-Gökçek L. G. 2017: “Uşur-şa-İstar Ailesinden Şimat-Su'en'e Ait Dört Mektup”, *Cappadocia Journal of History and Social Science-9*, 463-482.
- Donbaz V.-Veenhof K.R. 1985: “New Evidence for Some Old Assyrian Terms”, *Anatolica 12*, 131-135.
- Günbattu C. 2008: “An Eponym List (KEL G) from Kültepe”, *AoF 35/1*, 103-132.
- Günbattu C. 2012: *Kültepe-Kaniş Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler*, Kayseri.

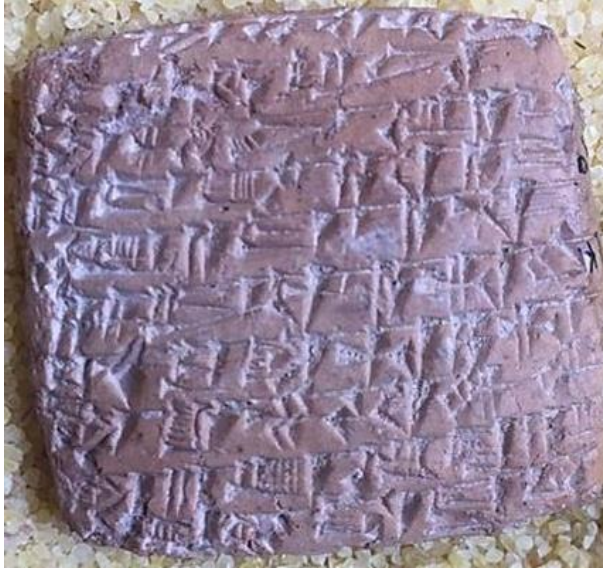
- Günbattu C. 2014: *Harsamna Kralı Hurmeşi'ye Gönderilen Mektup ve Kaniş Kralları*, Ankara.
- Hakan E. 2008: “Uşur-ša-İstar Arşivinden (Kt. n/k) Šimat-Su'en'in Bir Mektubu”, VII. *Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri-I*, Ankara 2010. 273-284.
- Gökçek L. G. 2001: *Koloni Devri Anadolu'sunda Faaliyet Gösteren Asurlu Tüccar Aileler (Šu-Laban'in oğlu İmdilum, Aššur-imitti'nin oğlu Uşur-ša-İstar ve Aššur-rē'i'nin oğlu Pilah-İstar)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Lewy J. 1955: “Old assyrian *husârum* and Sabchunyâtôn's Story about Chusor” *IEJ* 5/3, 154-162.
- Özkan S. 2010: “Kaniş'te Mühür Sanatı” *Anadolu'nun Önsözü Kültepe kaniş-Karumu, Asurlular İstanbul'da*, İstanbul, 148-153.
- Sugiyama T. 1997: *Eski Asur Ticaret Kolonileri Devri'nde Ticareti Yapılan Nadir Mallar*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Veenhof K. R. 2003: *The Old Assyrian List of Year Eponyms From Karum Kanish and Its Chronological Implications*, Ankara.
- Veenhof K. R. 2010: “Eski Asur Kara Ticaretinin Yapısı”, *Anadolu'nun Önsözü Kültepe-Kaniş Karumu Asurlular İstanbul'da*, İstanbul, 56-63.
- Yıldırım N. 2014: *Kültepe Tabletlerinde Geçen Süs Eşyaları ve Bunların Ticareti*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kt. n/k 1316

Ön Yüz

Arka Yüz

Alt Kenar

Üst Kenar

Sol Kenar